

Arkitekturprogram STADSKÄRNAN

LAHOLMS
KOMMUN

Arkitekturprogrammet vänder sig till dig som är intresserad och till dig som vill bygga om eller till ditt hus i Laholms stadskärna. Syftet med programet är att belysa de faktorer som är avgörande för att den befintliga bebyggelsekaraktären ska bevaras. Programmet är tänkt att fungera som en grund vid bedömning av bygglov samt som ett diskussionsunderlag mellan bygglovshandläggare och bygglovssökande.

STAD I FÖRÄNDRING

Laholm är Hallands äldsta stad, omtalad redan på 1200-talet. Trots att den gamla strukturen finns kvar är inte Laholm en medeltida stad. Stadsbilden domineras snarare av byggnadernas 1800-talskaraktär.

Alla hus och byggnader är en del av vårt gemensamma kulturarv. Hus från olika tidsepoker har olika särdrag som berättar om tiden då de byggdes. Laholms centrala delar är av riksintresse för kulturmiljövården, vilket ställer krav på kommunen och enskilda fastighetsägare m.fl. att förvalta detta kulturarv. Därför har Laholms kommun, i samarbete med bl.a landsantikvarien, länge arbetat aktivt för bevarandet av den värdefulla bebyggelsemiljön och för att stadskärnan ska förbli ett levande centrum.

Laholms historia speglas i stadens bebyggelse. Husen har byggts under flera århundraden, vilket gett staden en ganska brokig sammansättning. Det som håller samman stadskärnan är småstadsstrukturen med stark 1800-talskänsla, små låga hus i en liten skala.

Här finns en historisk förankring tillbaka till ett förindustriellt samhälle och den småskaliga bebyggelsen skapar en god boendemiljö med ljus och luft, blommande trädgårdar och smala gator med lite trafik. Husen är oftast bebyggda med gamla, väl beprövade material och metoder och ett välbevarat hus har även ett stort ekonomiskt värde. Det är såväl ekonomisk som ur estetisk synvinkel mer fördelaktigt att reparera och renovera det befintliga än att byta ut och förnya. Resultatet stämmer bättre överens med bebyggelsens helhet.

Storgatan

Östertullsgatan

SNABB STILGUIDE I LAHOLM

Stilar och ideal har skiftat genom tiderna och ofta varit reaktioner och motreaktioner på varandra. Hus bör inte bara anpassas till sin omgivning utan även till den tid då de byggdes. För att undvika stilbrott är det viktigt att känna sitt hus och att ta hänsyn till dess historia. I plan- och bygglagen står det i 3 kap. 10 §: ”Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggtkniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara”.

Många av husen i Laholms stadskärna är, i olika omfattning, kulturminnesmärkta. Det krävs ett stort ansvar att förvalta detta arv och det är mycket man ska överväga innan man väljer att bo i en skyddad byggnad. En förståelse för husets speciella karaktär är viktig! Detta innebär inte att nya byggnader eller tillbyggnader nödvändigtvis måste se ut som en gammal byggnad. Tillägg i nutidens anda kan vara ett alternativ om de utförs med känsla och finesse.

Sinnebilden av Laholm är för många den småskaliga bebyggelse som till största delen uppfördes under **1800-talet** i form av stadsgårdar, vilket var en kombination av arbetsplats och bostad. Det fanns vid 1800-talets mitt en bra bit över hundra sådana gårdar i Laholm, till största delen belägna i dagens Gamleby. Bostadshuset var beläget utmed huvudgatan och vanligtvis sammanbyggt med grannfastigheten vilket gjorde att de fick ett gemensamt fasadliv i gatulinjen.

Typiska stadsgårdar i Gamleby

Gatuhuset bildade tillsammans med stall, logar, magasin, svinstior, hönsbhus och bryggshus med mera en näst intill kringbyggd enhet. Gödselstaccor inne på gårdarna hörde till vanligheten. Vanligtvis var husen uppförda i en våning med fasader i tegel eller korsvirke vilka ibland putsades. Andra vanliga kännetecken för stadsgårdarna är paryttedörrar, körport in till gården, spröjsade tvåluftsfönster och en artikulerad takfris.

Tecken för stadsgårdar är paryttedörrar

Den ännu äldre bebyggelsen är ovanlig i Laholm. Endast ett fåtal byggnader finns bevarade från **1700-talet** undataget kyrkan. Några exempel på 1700-talsbebyggelse är Rådhuset beläget mitt på Stortorget och en större stadsgård i gul puts (Hästen 5) som ligger vid den plats där Östertullsgatan, Ryssgatan och Trädgårdsgatan möts. Båda är ritade av fältskären Johannes Emanuel Hausknecht under 1790-talet.

Rådhuset

Hästen 5

Kring torgen visar staden upp sig från sin pampigare sida med stenhushusbebyggelse från företrädesvis slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, oftast i två eller ibland tre våningar. De för tiden nyrika handlarna ville markera sin ställning och vid Stortorget lät exempelvis kamrer N E Nilsson 1888 uppföra ett bostads- och affärshus i rött tegel, i hörnet där Järnvägsgatan mynnar ut. (Hästen 6)

På Hästtorget ligger Stadshotellet uppfört 1882 med sin klassicistiska fasad. Utmärkande drag är bland annat att fasaden är slätputsad och symmetriskt utformad med en centrerad entré, bottenvåningen är rusticerad och fönstren ligger indragna från fasadlivet målade i en mörk ton för att skapa en djupverkan.

Stadshotellet

Hästen 6

I början av **1900-talet** expanderade staden åt öster och söder. Utmed den gamla utfartsvägen söderut, Danska vägen, uppfördes stora påkostade villor i en nationalromantisk anda. De har fasader i mörkt tegel och mönstermurade detaljer, ofta med kantiga burspråk och branta takfall.

Villor på Danska vägen

Mellan åren 1951-1974 var Svend Bøgh-Andersen stadsarkitekt i Laholm och han kom att göra ett stort avtryck i staden. Han drev också en egen arkitektfirma och ritade byggnader av många olika slag. Som exempel kan nämnas de två villorna från **1950-talet** på Vingesgatan, varav den ena var hans privatbostad, som har ett helt eget formspråk och ligger nästan gömda i växtlighet. I Gamleby finns ett antal exempel på hus i 1 ½ våning som harmonierar väl med den äldre bebyggelsen där men som samtidigt har en tydlig 1960-talsarkitektur med kammat rött tegel och brant takfall. (Svalan 5)

Villor på Vingesgatan

Svalan 5

Vidare kan man nämna restaurang Gröna Hästen som uppfördes 1958 i anslutning till Stadshotellet ner mot Lagan. Byggnaden har rena drag med grå ädelputs, stora glasade partier och pulpettak.

Ett av de allra senaste tillskotten i stadsbilden är teckningsmuseets lokaler där man förenat gammal och ny arkitektur. Belägen vid Hästtorget har den före detta brandstationen från 1914 om- och tillbyggt ett flertal gånger. 2007 stod den sista delen klar i modern nyfunkis med platt tak, ljus puts och stora fönsterytor accentuerade av en starkt röd kulör. Släktskapet till den intelligande Gröna Hästen är tydlig.

Den lantliga prägel kommer från alla stadsgårdar som byggt upp staden och som förr fungerade både som bostad och arbetsplats. Bostadshusen ligger utmed gatorna, vanligen hopbyggda med grannhusen, och tillsammans med uthusen bildar de kringbyggda enheter. För att bibehålla de karaktäristiska gaturummen bör tomtstrukturerna bevaras och nya byggnader placeras med långsidan i tomtgränsen mot gatan.

Gatunätet har ingen dominerande gata utan har växt fram organiskt längs torg och stråk med gränder och tvärgator. Runt dessa mötesplatser och smågator har bebyggelsen uppförts.

Ny bebyggelse har i de flesta fall anpassats till den omkringliggande bebyggelsen och varsamt ställts ner mellan de gamla husen. Laholms skiftande bebyggelse är svår att beskriva som en homogen enhet. Stadskärnan delas därför in i två områden av sinsemellan skiftande karaktär. *Gamleby* med de små envånings bostadshus och idylliska trädgårdar samt *handelscentrum* med mer varierande bebyggelse och en mer utvecklad "stadsmässighet"

Gränd i Gamleby

Stortorget

Gamleby

Gamleby uppfattas vanligen av besökaren som det "typiska Laholm". Stadsdelen präglas starkt av de medeltida anorna med idylliska gränder utmed vilka husen står uppradade.

Flera hus är kvar från 1800-talets andra hälft. Bara på ett fåtal ställen har nya hus fått helt egna uttryck som brutit mot det traditionella. I områdets utkanter, främst mot Lagan, har till exempel kvarter med villor och radhus i nyare stil byggts på 1950-70 talen.

Handelscentrum

Med samma historik och ålder som Gamleby ligger Handelscentrum med Stortorget som en kärna. Byggnaderna här har ett mer stadsmässigt uttryck och är något mer brokiga i sin sammansättning än Gamleby.

FORNLÄMNINGSOMRÅDE

Stora delar av stadskärnan är klassificerad som fornlämningsområde. Det innebär att grävningsarbeten inte får ske utan tillstånd från länsstyrelsen och att arkeologiska undersökningen kan komma att krävas.

HUSETS KARAKTÄR

En strävan vid byggande i stadskärnan är att husen ska vara underordnad helheten och den gemensamma karaktären. Ditt hus är en del av stadsbilden! Bästa resultat nås oftast genom att utgå från det befintliga, att renovera och förbättra och att försöka återskapa sådant som förvanskats under åren.

För eventuell kompletterande och ny bebyggelse är det viktigt att hitta ett mönster i omgivande bebyggelse och placera den nya bebyggelsen så att den inte avviker från den befintliga strukturen i kvarteret.

VOLYM OCH PROPORTIONER

Den aspekt som påverkar huset mest är dess proportioner. Längd, bredd, höjd och tak ger huset dess grova drag som syns på långt håll. Laholms stadskärna är generellt småskalig med låga hus och smala gränder.

Husens byggnadsformer

Stadsgårdens bostadshus ligger oftast utmed gatan och bör vara det dominerande huset på gården. Tillsammans med uthus och garage ramar det in en gård som nås genom huset, en gårdsport eller från en bakgata. Dessa portar och portgångar är typiska för Laholm och bör bevaras. I Gamleby är husen låga, bara en våning höga, med enkla rena former, få dekorationer och nästan inga ”krusiduller”.

Portar och portgångar är typiska för Laholm och bör bevaras.

I Handelscentrum är bostadshusen mer påkostade. De är uppförda i en eller två våningar och med en utformning som varierade med handelsmannens ekonomiska ställning. Det är viktigt att slå vakt om den blandade bebyggelsen i Handelscentrum. Ersättningsbyggnader bör få samma proportioner som den ursprungliga bebyggelsen hade, för att inte störa helhetsbilden i området.

I Handelscentrum är bostadshusen mer påkostade. .

Bebyggelsen bör underordna sig småstadsstrukturen!

Höjd

Husets höjd och våningsantal betyder mycket för gatuummet och stadsbilden och bör därför anpassas till omgivningen. Tillåten höjd regleras i en detaljplan. Gällande detaljplan medger två våningar inom flera områden, men detta är inte alltid lämpligt och kommer efterhand att ses över.

Stor hänsyn måste tas till husets egna förutsättningar. Hur blir fasadens proportioner och karaktär med en våning till? Om huset är gammalt, håller konstruktionen?

I stället för en extra våning kan det vara en idé att bygga en vinkel inåt gården.

Tak

Sadeltak är en traditionell takutformning som är vanlig i stadskärnan och den takform som främst bör användas. Takvinkeln är ofta högre, men varierar med husets ålder och vindens användning. Takbeläggningen utförs ofta av oglaserade röda tegelpannor.

I Handelscentrum, med ett mer stadsmässigt uttryck, förekommer också brutna och valmade tak.

Eftersom husen i stor utsträckning är sammanbyggda bör taken utformas enhetligt i området. Sadeltak är vanligt förekommande även bland den nyare bebyggelsen. Takkupor är vanligt förekommande, ofta byggda i efterhand för att få en mer användbar vind. De äldre takkuporna är ganska små och nätta, med syfte att släppa in ljus. Stora, liksom flera små, takkupor bör undvikas mot gatan. För en ljusare vind är då takfönster att föredra.

Tillbyggnad

En grundregel när ett hus ska byggas till är att den befintliga huskroppen får styra hur tillbyggnaden utformas. Husets ursprungliga form bör kunna avläsas även efter tillbyggnaden.

Låt den äldre byggnadens karaktär finnas kvar. Detta kan göras genom att tillbyggnaden får ett formspråk som visar vad som är gammalt och nytt. En tillbyggnad kan bryta radikalt mot ursprungsbyggnaden vad gäller materialval och färg, se t.ex Teckningsmuseet.

För att inte störa gatubilden byggs tillbyggnader med fördel mot gårdssidan. Stora byggnadskroppar bör brytas ner i mindre volymer. Detta medför att bebyggelsen lättare kan anpassas till platsen och större ingrepp i marken kan undvikas.

Uthus och garage

I likhet med tillbyggnader bör även uthus utformas med den äldre bebyggelsen som förebild och underordna sig bostadshuset. De gamla gårdsportarna kan med fördel användas som förebild vid byggnad av garage.

Uthus och garage bör placeras fristående och utmed fastighetsgränserna, med den kringbyggda gården som förebild.

Garage och uthus bör vara lägre än bostadshuset och ha en enklare utformning.

Tillgänglighet

Vid nybyggnad liksom vid om- och tillbyggnad finns enligt aktuell lagstiftning krav på att byggnader och lokaler skall vara tillgängliga för funktionshindrade. För befintliga lokaler, till allmänheten skall ha tillträde, gäller att tillgängligheten skall ändras även om inga andra byggnadsåtgärder sker.

Labolms teckningsmuseum är ett fint exempel på hur man kan kombinera gammalt och nytt. Arkitekt Jörgen Michelsen.

MATERIAL

Fasadmaterial på bostadshus

I samband med att tegel- och sågverksindustrin utvecklades började man bygga husen av regelverk och tegel. Bebyggelse uppförd tidigare än 1900 är således vanligen av tegel, men korsvirke och lersten förekommer också bland den äldre bebyggelsen. 1800-talets strömningar med upprustning av staden ledde till att nästan alla de korsvirkeshus som fanns kvar putsades.

De karaktäristiska tegel- respektive putsfasaderna bör i största utsträckning bibehållas. Eventuell nybebyggelse bör anpassas till rådande karaktär.

Mot gårdssidan kan, i likhet med äldre bebyggelse, enklare fasadmaterial användas än mot gatan.

I Gamleby förekommer fasadpartier i trä. Det kan vara en trögavel eller en andra våning som är klädd med trä. Även de nya husen kan ges två fasadmaterial, helst tegel varvat med puts.

Fasadmaterial på garage och uthus

Uthus och bodar kan gärna uppföras i trä och enklare material, garagen är oftare mer rejåla i trä eller betong. Även för uthus och garage är det vanligt att blanda material och ha en enklare utformning vänt från gatan.

Takmaterial

Ursprungligen var taken gjorda av halm och torv men ersattes med tiden, på grund av den allt mer stränga brandstadgan, av tegel.

Än idag är det tegeltaken som dominerar med inslag av nyare betongpannor och målad plåt. Strävan bör vara att belägga tak med enkupigt oglaserat lertegel.

Garage- och uthustak bör också uppföras i dessa material, men kan i mindre iögonfallande lägen ha ett enklare material.

FÄRGSÄTTNING

Färgsättningen är viktig för helhetsintrycket och bör därför knyta an till den lokala färgtraditionen. Varje tids- och stilperiod har haft sin egen karaktäristiska färgskala, respektera och återskapa den.

Fasadfärg

Husfärgen skulle ofta imitera ett material, som man inte hade råd med. Tegel var länge ett exklusivt material som var få förunnat, istället målade man sitt hus tegelrött eller tegelgult.

Färgpigmenten togs från jorden vilket gjorde att färgskalan gick i umbra och ockra (gul-brun-rött).

De putsade fasaderna målades uteslutande med kalkfärg. Dessa färger var på grund av den höga kalkhalten väldigt milda. 1800-tals fasadernas gulbruna nyanser kompletterades så småningom av grått brutet åt gult, grönt eller blått.

Anpassa huset färgmässigt till den omgivande bebyggelsen längs gatan och i kvarteret. Huset ska inte sticka ut för mycket eller dominera gatubilden.

Ransonera färger! Tänk på helheten i exteriören. Fasadfärgen måste stämma överrens med övriga detaljer.

Detaljer

Fönstren målades ofta mörka för att efterlikna sten eller trä. Även andra delar av huset målades för att efterlikna olika material. På 1800-talet blev det även vanligt att måla fönstren gröna och på 1900-talet målades de flesta fönstren vita. Sträva efter att bevara fönstrens ursprungsfärg. På äldre hus har fönstren oftast en mörkare kulör än fasaden. Husets sockel bör vara mörk, då den, precis som förr, ska ge ett stabilt intryck och efterlikna sten. Även knutbrädor, väningsband och andra utsmyckningar skulle likna sten och målades från början grå. Med tiden blev det lika vanligt att måla dessa partier vita. Sträva efter att hålla detaljerna ljusa. För många ljusa detaljer kan dock ge fasaden ett splittrat uttryck.

Att tänka på vid färgsättning:

Den färg vi uppfattar på en byggnad är påverkad av bl.a ljuset, omgivningen och en hel rad andra faktorer. Vid färgsättning av en byggnad är det därför svårt att välja kulör enbart utifrån färgprover.

Ta intryck av den omgivande bebyggelsen!

Vanlig färgsättningsprincip

Rött enkupigt tegeltak

Ljus puts

Vita omfattningar och mörka fönster och dörrar

Mörk sockel

Östertullsgatan

Takfärg

Taket utgör en stor del av huset. Laholms stadskärnan har en tradition av takpannor av tegel främst i rött. Även plåttaken är målade i dessa färger. Man bör hålla sig inom dessa ramar och låta taken överensstämma med den omgivande bebyggelsen.

Uthus och garage

Vitriolen i den röda färgen sades vara ett gott brandskydd och det är många som av tradition fortfarande målar sina uthus av trä röda. Det är något som bör gälla även för nya och ombyggda uthus, då de inte ges samma färg och material som huvudbyggnaden.

Den traditionella bebyggelsen i stadskärnan har utformats enkelt och enhetligt. Välj detaljer som stämmer i proportion med husets skala, t.ex. fönster, dörrar, takfötter och takutsprång.

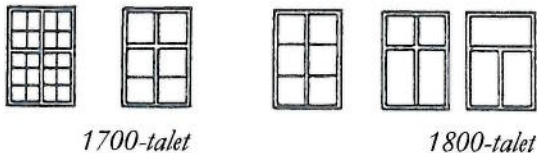
Fönster

Det var först under 1800-talet som glasrutor började bli allmänt i Sverige. Med dåtidens teknik kunde inte större glaspartier användas utan de första fönstren var sexdelade med kvadratiska rutor eller stående rutor med spröjs. Varje byggnadsepok har sin typiska fönsterform som det är viktigt att bevara vid fasadförändringar.

Nya fönster bör inte vara för stora, utan anpassas till byggnadens stil och volym.

Eftersträva harmoni i bebyggelsen och symmetri vid placering av fönster.

Undvik att blanda olika fönstertyper och -storlekar på ett hus.

1700-talet

1800-talet

1900-talets början

Efter 1940-talet

Ytterdörrar

Ytterdörren har en stor betydelse för byggnadens utseende eftersom den ofta har en dominerande placering på huset. Äldre dörrar är ofta omsorgsfullt utformade och bidrar till husets identitet.

Bevara befintliga dörrars särdrag och behåll gärna den gamla dörren.

Trappa

De i gatan utstickande trapporna är en karaktäristisk detalj hos den äldre bebyggelsen och bör behållas, där tillgänglighetskrav inte motiverar en förändring.

Tv-antenn och parabol

Tv-antenn och parabol bör placeras så att de inte stör helhetsintrycket i området. Det kan vara lämpligt att placera parabol på gårdssidan bakom nocken.

Laholm har en mycket vacker innerstad och det of-fentliga rummets väggar spelar en stor roll för helhetsintrycket. Byggnaderna längs gator och torg bör visas upp och inte döljas av alltför mycket skyltar, flaggor, markiser och reklam. Om alla verksamheter marknadsför sig på ett likartat sätt och i samklang med arkitekturen skapas rättvisa och en trevlig miljö att vistas i.

Skyltar

Nya skyltar bör vara måttfulla i storlek och anpassas till byggnaden och Laholms kulturhistoriska tradition. Gärna i form av hängskyltar som placeras vinkelrätt mot fasaden eller enkelt utformade varianter som placeras direkt på fasaden.

Ljuskärl bör som regel undvikas, oftast är den normala gatubelysningen och ljuset från skyltfönstren tillräcklig för att skyltar ska synas. Vill man ha ytterligare ljussättning är det möjligt att ha riktad belysning utifrån eller sekundärbelysning monterad bakom eventuella fasadskyltar.

Belysning

Belysning bör vara underordnad bebyggelsen. För att inte gatubilden ska bli för plottrig är det bra att samråda med grannarna om vilka armaturer som ska användas.

Belysning ger trygghet men kan samtidigt uppfattas som störande. Det gäller att finna en balans mellan det egna behovet och omgivningen.

UTEMILJÖN

Gårdar och trädgårdar

Vegetationen utgör en stor del av den lummiga stadsbilden i Laholms stadskärna, framför allt i Gamleby där de flesta husen har en trädgård. Genom att ta vara på den redan uppvuxna vegetationen kan man bevara gatans karaktär.

Eftersträva att bevara större träd och buskar. Det tar många år innan nyplanterade träd får full storlek och karaktär.

Vid nyplantering, använd växter som finns på platsen sedan tidigare.

Ska tomten avgränsas, gör det med en häck, en mur eller ett trästaket. Staketet bör inte bli alltför dominerande i stadsbilden.

Det utbud av uterum som finns på marknaden idag stämmer ofta dåligt med den traditionella bebyggelsen. På skyddade tomter som omges med täta häckar kan istället enkla uteplatser ordnas med små medel. I en äldre trädgård kan även ett fristående lusthus passa bra.

Uteservering

Uteserveringens färg och form får inte dominera hus och gata. Låt den inordna sig och vara med och bidra till en trevlig sommarstämning. Välj gärna enkla och robusta material, kraftiga kanvastyger, grovhuggen granit eller järn i pollare och trä eller metall i stolarna.

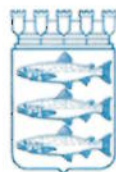

Grönskan betyder mycket för Laholms stadskärna

Ta gärna kontakt med kommunens arkitekter och bygglovhandläggare i ett tidigt skede för råd och vägledning vid val av tomt och byggnad.

*Mer information om bygglov hittar du på kommunens hemsida.
www.laholm.se*

För frågor angående bevarandet av bebyggelsen i stadskärnan kontakta gärna kommunantikvarien eller Kulturmiljöhalland eller besök deras hemsida. www.kulturmiljohalland.se

**LAHOLMS
KOMMUN**

Arkitekturprogrammet är utgivet av Samhällsbyggnadskontoret, Laholms kommun. Kommunfullmäktige har 2007-09-27 beslutat att arkitekturprogrammet ska vara vägledande för framtida byggande i stadskärnan.